

Konferencia Clio műhelyében VII.

az ELTE Eötvös József Collegium Történész műhelyének
konferenciája

2021. március 19-20.

A konferencia programja

2021. 03. 19. (péntek)

8:45–9:00 HORVÁTH LÁSZLÓ igazgató és FAZEKAS ISTVÁN műhelyvezető köszöntője

9:00–9:45 KÁDÁR ZSÓFIA – *Alsótáblai egyháziak a 16-17. századi magyar országgyűléseken: a "Történeti Képviselői Adatbázis" társadalomtörténeti tanulságai* (plenáris előadás)

10:00–11:15 1. szekció – Újkori magyar történelem, szekcióvezető: FAZEKAS ISTVÁN

10:00 MURAKÖZY VIRÁG – *Az anekdoták szerepe Kazinczy Ferenc Napóleon-képének alakulásában*

10:25 SÁFÁR ANNA – *Református szlavóniai falvak 19. századi vizitációs jegyzőkönyveinek és anyakönyveinek néprajzi vizsgálata*

10:50 HORVÁTH LEVENTE – *Egy minisztertanácsi ülés nyomában - Tisza Kálmán bukása a források tükrében*

11:15–11:30 Kávészünet

11:30–12:45 2. szekció – Jelenkori magyar és egyetemes történelem, szekcióvezető: KÓSA-GRIMM ANDRÁS KRISTÓF

11:30 ERDŐS ANDRÁS PATRIK – *Szétválasztva. Albánia határainak születése és a nagyalbán nacionalizmus*

11:55 TASCHEK ZOLTÁN – *Az 1927. évi ifjúságvédelmi törvény*

12:20 KIRCHHOF GRÉTA – *A jugoszláv politika és az 1956-os forradalom Tito pulai beszédének fényében*

12:45–14:00 Ebédszünet

14:00–15:15 3. szekció – Középkori magyar és egyetemes történelem, szekcióvezető: TERNOVÁ CZ BÁLINT

14:00 PLANGÁR SÁNDOR – *II. Ottó és Theophanu - Egy történelemformáló házasság a bizánci-német kapcsolatok tükrében*

14:25 RUDOLF VERONIKA – *Magyar-bajor kapcsolatok a 13. század első felében*

14:50 SZALAI BENCE – *A középkori bulvársajtó egy fejezete - A Drakula-mítosz történelmi hátttere és hitelessége*

15:15–15:30 Kávészünet

15:30–16:45 4. szekció – Középkori egyetemes történelem, szekcióvezető: RUDOLF VERONIKA

15:30 PAPP JÚLIA ESZTER – *Biblia és autoritás a benedeki Regulában és a Regula Magistriben*

15:55 ERDÉLYI KAMILLA – *A középkori férfikép kérdései az angol II. Richárd megítélése kapcsán*

16:20 SÜLE DÓRA – *A templomok, az egyház és a királyi udvar kapcsolata a kora középkorban - Ravenna és York összehasonlítása*

2021. 03. 20. (szombat)

10:00–11:40 5. szekció – Ókortörténet és régészettudomány, szekcióvezető: CZETI ISTVÁN

- 10:00 ERDÉLYSZKY-KISS KEVIN – *A görög identitás és annak politikai felhasználása a görög gyarmatosítás és a perzsa háborúk korában, Hérodotosz tükrében*
- 10:25 GÓCZON TAMÁS – *Vallás és politika metszéspontján: Cato és Caesar konfliktusa Kr.e. 55-ben*
- 10:50 CSEPREGI JANKA JÚLIA – *Sola fides? - A veteránok és a coloniaalapítások szerepe az augustusi konszolidációs politikában*
- 11:15 MARSI ATTILA – *A szarmata társadalom régészeti kutatása*

11:40–12:00 Kávészünet

12:00–13:15 6. szekció – Magyarország az Árpád-korban, szekcióvezető: VERES KRISTÓF GYÖRGY

- 12:00 HOSSZÚ KRISTÓF – *Orseolo Péter vagy Aba Sámuel? - Történettudományi viták a Szent Gellért püspök Deliberatio-jában megjelenő zsarnokról*
- 12:25 GÖNCZ ZSÓFIA – *Magyar királynéi udvar a 13. század utolsó harmadában*
- 12:50 VARGA VIRÁG – *A tatárjárás, mint ugródeszka? Az 1241–42-ben harcoló magyar főurak politikai helyzete a mongol invázió után*

13:15–14:15 Ebédészünet

14:15–15:55 7. szekció – Kora újkori magyar történelem, szekcióvezető: FAZEKAS ISTVÁN

- 14:15 RÁCZ BALÁZS VIKTOR – *A cirkálási bíráskodás helye és szerepe az erdélyi igazságszolgáltatás rendszerében*
- 14:40 SZÜCS ADÉL – *Főrangú hölgyek könyvgyűjtési szokásai és mecénatúrai tevékenységük a 18. századi Magyarországon*
- 15:05 FARAGÓ DÁVID – *Vármegye és önkormányzatiság az újkor hajnalán*
- 15:30 FAZEKAS ISTVÁN műhelyvezető zárszava

2021. március 19. (péntek)

10:00 MURAKÖZY VIRÁG (magyar-történelem osztatlan tanárképzés, V. évfolyam)
Az anekdoták szerepe Kazinczy Ferenc Napóleon-képének alakulásában

Kulcsszavak: Kazinczy Ferenc, Napóleon, anekdoták, nagyság

Jelen előadásom témájául a Kazinczy levelezés egy speciális részének, a Bonaparte Napóleonról szóló, az ő életéhez kapcsolódó anekdotikus történetek bemutatását választottam. Előadásomnak kettős célja van. Egyfelől lehetőség szerint igyekszem rendszerezni és kategorizálni a levelezésben előforduló anekdotikus történeteket, figyelembe véve mennyiségüket, előfordulási gyakoriságukat, valamint terjedelmüket és témájukat. Mindezzel kapcsolatban lényeges szempontok, hogy az elemzett anekdoták milyen utakon jutottak el Kazinczy Ferenchez, illetőleg az, hogy maga Kazinczy milyen szerepet játszott a történetek terjesztésében. Az anekdoták forrásvidékeinek felderítésében támaszkodom Kazinczy *Pályám emlékezete* c. önéletírására is. Az anekdotikus történetek rendszerezésén túl célom annak vizsgálata, hogy ezek milyen hatással bírtak Kazinczy Napóleon képére. Látni fogjuk, hogy ezek az elbeszélések – nem egyszer perdöntő – bizonyítékkul szolgáltak Kazinczy számára Napóleon erkölcsi tisztaságát, személyes nagyságát illetően, ezért tartotta fontosnak azokat barátaival megosztani, valamint naplójában rögzíteni.

Előadásom témája egy nagyobb volumenű kutatásba illeszkedik, melynek keretében arra keresem a választ, hogy miként viszonyult a magyar társadalom – mindenekelőtt annak aktív véleményformáló rétegei, tehát az arisztokrácia, a nemesség, a polgárság és az értelmiség – a francia császár személyéhez a napóleoni háborúk időszakában, beszélhetünk-e a korban Napóleon-kultusról. Kutatásom elsődleges forrásbázisa a Kazinczy-levelezés, mely mind területi, mind társadalmi szempontból egy igen széles körét fedte le a korabeli Magyarországnak. Mivel Kazinczyt kifejezetten foglalkoztatták mind a háborúk eseményei, mind a császár személye, a levelezőtársaival való diskurzusokból számos, a császár figurájával kapcsolatos attitűd rekonstruálható. A Napóleon-kultusz kutatása kapcsán kiemelkedően fontosnak tartom Kazinczy nézőpontját, ugyanis eddigi kutatásaim során sikerült alátámasztanom, hogy az írófejedelem egyszerűen szólva rajongott Napóleonért, egyként idealizálta őt katonai zseniként és uralkodóként is. Azonban a magyarországi bonapartistákkal szemben, úgy, mint Berzeviczy Gergely vagy Batsányi János, csodálatához nem társult politikai állásfoglalás, és a kezdetektől ellenezte a Habsburgokkal szembeni magyar-francia kapcsolatfelvételt.

Az előadásom során elemzett anekdoták kapcsán azt kívánom bemutatni, milyen elemekből épült fel az az idealizált Napóleon, akiről Kazinczy fáradhatatlanul gyűjtötte és adta tovább az információkat, akinek nagyságáról győzelmei után újra és újra megemlékezett, és aki védelmében társasági összejöveteleken, de még legjobban tisztelt és szeretett barátaival is vitába bocsátkozott.

10:25 SÁFÁR ANNA (néprajz MA, I. évfolyam)

Református szlavóniai falvak 19. századi vizitációs jegyzőkönyveinek és anyakönyveinek néprajzi vizsgálata

Témavezető: Bárh Dániel, habilitált egyetemi docens, ELTE BTK Néprajzi Intézet

Kulcsszavak: 19. század, vizitációs jegyzőkönyvek, Báthori Gábor, Szász Károly, anyakönyvek, vizitációs napló

Kutatásom célja, hogy feltárjam a szlavóniai református közösség 19. századi életét, erkölcsi értékrendjét, melyeket az egyházi iratok segítségével szeretnék rekonstruálni. A kutatást mikrotörténeti módszerrel lokális szinten a forrásanyag feltárásával végzem, ezeket a források típusa szerint külön-külön vizsgálom. Előadásomban az anyakönyvek, a vizitációs jegyzőkönyvek és Szász Károly vizitációs naplójának elemzése révén szeretném bemutatni az egyház hatását a közösségre.

Az előadásom első részében ismertetem az általam kutatott négy települést: Rétfalut (Retfala), Harasztit (Hrastin), Szentlászlót (Laslovo) és Kórógyot (Korođ). Bemutatom a települések és a Református Egyházközségek történetét a reformációtól kezdve az 1800-as évek végéig Penavin Olga, Garay Ákos munkáinak, illetve Báthori Gábor vizitációs jegyzőkönyvének a segítségével, melyben részletesen szerepelnek az egyház javai, az egyház működésének leírása, a prédikátor feladatai, az iskola ügyei, erkölcsi kérdések, és a lelkészek a rövid életrajza. Utána a különböző forrásanyag típusokat, az anyakönyveket és a vizitációs jegyzőkönyveket, különösképpen a Szász Károly féle vizitációt és az út során készült naplóját, hasonlítom össze a szerkezeti és tartalmi felépítés tekintetében más települések református irataival, a szakirodalomra támaszkodva. Először az anyakönyveket elemzem, ahol találkozhatunk házassági szerződésekkel, presbiteri gyűlések bejegyzéseivel és a közösséget érintő esetekkel, melyeket a lelkészek érdekesnek találtak rögzíteni az anyakönyvekben. Szász Károly 1885-ös egyházlátogatásának két forrása van: a hivatalos vizitációs jelentések, és a püspök által az út során vezetett napló. A két forrás között számos átfedés található. A Szász Károly vizitációs útvjáról szóló sajtóhíradások, és a naplója is arról tudósítanak, hogy a vizitáció szinte minden helyen társadalmi eseménynek is számított.

Előadásomban az anyakönyvek és a vizitációs jegyzőkönyvek összetett világát kívánom bemutatni, és felhívni a figyelmet a forrásértékükre néprajzi szempontból.

10:50 HORVÁTH LEVENTE (történelem-spanyol osztatlan tanárképzés, II. évfolyam)
Egy minisztertanácsi ülés nyomában
Tisza Kálmán bukása a források tükrében
Témavezető: Dr. Cieger András, tudományos főmunkatárs, MTA BTK Történettudományi Intézet

Kulcsszavak: minisztertanács, Tisza Kálmán, dualizmus, minisztertanácsi ülés, kormányválság

Tisza Kálmán kétségkívül a XIX. századi magyar történelem és politika jelentős alakja, a dualista korszak egyik legfontosabb miniszterelnöke volt. Bukása éppen emiatt szintén lényeges, hiszen az a dualizmus válságának kezdetét jelentette. Tisza Kálmán lemondása, és az ezt megelőző kormányválság jól dokumentált, és az eddigi – a Tisza-kormány bukásának kutatásához használt – forrásbázis kielégítőnek is tűnhetett. A rendelkezésre álló írott anyagokat, dokumentumokat alaposabban megvizsgálva ugyanakkor olyan kérdésekre bukkanhatunk, melyeket nem tisztáztak az eddigi kutatások.

Előadásomban egy ilyen problémakörre, egy 1890. március 6-i rendkívüli minisztertanácsi ülésre hívom fel a figyelmet, mely az eddigi történeti kutatásokban nem, vagy ellentmondásosan jelent meg. Az előadásban újabb forrásokat (a korabeli magyar sajtó specifikusan erre az eseményre vonatkozó írásait, Tisza Kálmánnak a feleségéhez, illetve Kossuth Lajosnak Helfy Ignáchoz intézett leveleit, valamint Pápay István kabinetfőnök hagyatékát) bevonva igyekszem bizonyítani, hogy az ülés megrendezésre került. Továbbá célom rávilágítani arra, milyen szerepe és jelentősége lehetett a rendkívüli kormányülésnek a kormányválságban. Az elemzés eredményeképpen azt a következtetést vonom le, hogy a kormányválság elhúzódásában a miniszterek mellett az uralkodónak is fontos szerepe volt, a helyzet megoldására irányuló végső döntés (Tisza lemondása) pedig az eddig feltételezett időponthoz képest csak később születhetett meg.

Az újabb források tükrében tehát újra kell értékelnünk Tisza Kálmán távozásának körülményeit, valamint megállapíthatjuk, hogy a sajtó tüzetes vizsgálata nagyobb jelentőséggel bír az eseménytörténeti rekonstrukcióban, mint azt korábban feltételeztük.

11:30 ERDŐS ANDRÁS PATRIK (Társadalom- és Gazdaságtörténeti Doktori Program; II. évfolyam)

Szétválasztva. Albánia határainak születése és a nagyalbán nacionalizmus

Témavezető: dr. Kemenszky Ágnes PhD, egyetemi adjunktus, Budapesti Corvinus Egyetem

Kulcsszavak: Albánia, londoni egyezmény, kisebbségi kérdés, irredentizmus, Nyugat-Balkán

A Balkán-félszigetnek az Európai Unióhoz még nem csatlakozott államai – amelyeket politikaföldrajzi terminológiával Nyugat-Balkánnak nevezünk – számos történelmi sérelmet hordoznak egymással szemben, amelyek megoldatlansága sokszor az európai integrációt is nehezíti, elég csak a koszovói kérdésre gondolni. Mivel Koszovó lakosságának mintegy 90%-a albán etnikumú, a fennálló helyzet azt is jelenti egyúttal, hogy az albán nemzet is a fennálló konfliktusok állandó szereplője. De hogyan alakult ki ez a helyzet? Miért élnek az albánok jelenleg két anyaországban és négy további balkáni államban szétszórva?

Előadásomat az 1912-1913-as Balkán-háborúkat övező nagyhatalmi egyeztetés – kiemelten az 1913-as londoni nagykövetségi konferencia – történetével indítom, hiszen ekkor született meg a térség számos, ma is fennálló határvonala. Az albán állam is e paktumnak köszönheti fennmaradását, ugyanakkor a meghúzott határok etnikailag nem voltak igazságosnak mondhatóak, számos albán került a határ másik oldalára, délszláv vagy görög impérium alá.

Természetesen maga a fenti fejlemény az albán irredentizmust. Előadásom második felében arra törekszem, hogy napjainkig bezárólag bemutassam a nagyalbán nacionalizmust, a *Shqipëria Etnike* („etnikai Albánia”, azaz Nagy-Albánia) létrehozására való törekvést. Ugyanis, bár Albánia hivatalosan nem él területi igényekkel szomszédai ellenében, a téma mind az albán és a koszovói belpolitikának, mint a szomszédos országok közbeszédének élénken része.

Fő kérdésfeltevéseim a következők voltak: Mi motiválta a határok nagyhatalmi kijelölését és hogyan zajlott ez a folyamat? Pontosan mely területekre terjednek ki az albán nacionalizmus igényei? Milyen történelmi kísérletek voltak korábban Nagy-Albánia megteremtésére? Van-e bármiféle reális esély az irredenta törekvéseknek napjainkban?

AZ INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM ÚNKP-20-2 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

11:55 TASCHEK ZOLTÁN (Modernkori Magyarország Doktori Program; II. évfolyam)

Az 1927. évi ifjúságvédelmi törvény

Témavezető: Dr. Szerencsés Károly, habilitált egyetemi docens, ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék

Kulcsszavak: alkoholizmus, Horthy-korszak, szociálpolitika, Vass József

Előadásomban a Vass József népjóléti és munkaügyi miniszter által benyújtott, 1927. évi XXXVIII. törvénycikket vizsgálom, amely hivatalosan „az ifjúság védelméről szeszes italok kiszolgáltatása és szórakozó helyek látogatása terén” címet viselte.

A törvénnyel eddig kevésbé foglalkozott a szakirodalom. Kárpáti Endre röviden kitért rá 1979-ben megjelent, az alkohol elleni küzdelem magyarországi történetét taglaló munkájában, illetve Hollósi Gábor 2019-ben, egy rövid ismeretterjesztő cikkben mutatta be. Ezért elsősorban primer forrásokra támaszkodtam: a népjóléti minisztérium egyik tisztviselőjének, Gortvay Györgynek egy 1925-ben írt munkája mellett a vonatkozó parlamenti naplót és irományokat, valamint a sajtót dolgoztam fel. A problémakör nemzetközi kontextusának bemutatásához pedig Rod Philips 2014-ben publikált, az alkoholfogyasztás kultúrtörténetét vizsgáló monográfiáját használtam.

Az előadásban először röviden vázolom az alkoholfogyasztás elleni mozgalom és törvényhozás történetét, jellemzőit hazai és nemzetközi viszonylatban, elsősorban a 19. század utolsó évtizedeitől kezdve. Ezt követően a törvényelőkészítésre és a jogszabály tervezetével kapcsolatos vitákra térek ki, majd a törvény tartalmát és indoklását mutatom be. Ezt követi az előadás központi része: a javaslat 1927 őszén lezajlott képviselőházi vitájának elemzése. A felszólalások vizsgálata során elsősorban a következő kérdésekre keresem a választ: az alkoholfogyasztás elleni fellépés támogatói miért tartották súlyosnak az alkoholizmus problémáját? Mivel magyarázták ennek kialakulását, és milyen egyéb eszközöket tartottak fontosnak leküzdése érdekében? Milyen külföldi példákra hivatkoztak? Miben jelölték meg a törvényjavaslat célját? Milyen, annak elfogadása és végrehajtása előtt tornyosuló nehézségeket jelöltek meg? Utóbbival kapcsolatban kitérek a javaslat ellenzőinek érveire és a képviselőházi szavazás folyamatára is. Végül pedig röviden a jogszabály utóéletét tárgyalom, különös tekintettel az 1929-ben kiadott végrehajtási rendelet létrejöttének körülményeire. Megállapítható, hogy a törvény különösen azért jelentős, mert vizsgálata által a konkrét kérdésen túlmenően bemutatathatók a Horthy-korszak első felének szociálpolitikai nézetei, vitái, a szociális törvényhozás hajtóerői és akadályozó tényezői.

12:20 KIRCHHOF GRÉTA (történelem BA – orosz minor; II. évfolyam)

A jugoszláv politika és az 1956-os forradalom Tito pulai beszédének fényében

Témavezető: Dr. Ternovác Bálint, főlevéltáros, Budapest Főváros Levéltára

Kulcsszavak: 1956-os forradalom, Jugoszlávia, Tito, pulai beszéd, jugoszláv-szovjet kapcsolatok

Josip Broz Tito, a Jugoszláv Kommunista Szövetségének főtitkára 1956. november 11-én a pulai Hadsereg Házában tartott beszédet, melyben a magyar forradalomról. Felelősként a Rákosi-Gerő-klikk elhibázott politikáját tette felelőssé, ám emellett bírálta a november 4-i szovjet közbeavatkozást is. Kijelentéseivel a korábbi szovjet-jugoszláv konfliktust élesztette fel újra, amiben fontos szerepet játszott a keleti blokk szövetségének eltérő értelmezése.

Az előadás célja, hogy körüljárja a pulai beszéd alapján az 1956-os forradalom jugoszláv értelmezését és ennek hatását a szovjet-jugoszláv, illetve a magyar-jugoszláv kapcsolatok alakulására. Az előadás röviden foglalkozik a két viszony lakulásával a háború végétől a pulai beszéd elhangzásáig. Jugoszlávia és a Szovjetunió között a keleti blokk szövetségének eltérő értelmezéséből fakadt a konfliktus az 1940-es évek végétől Sztálin haláláig. Mivel Jugoszlávia területén sem a szovjetek, sem a nyugati szövetségesek megszálló csapatai nem tartózkodtak, egészen más helyzetben volt, mint a keleti blokk más államai. Épp ezért a jugoszláv vezetés számára nem volt elfogadható, hogy a szovjetek a saját katonai erejükre támaszkodva tartsák egyben a keleti blokk szövetségét. A pulai beszéd kapcsán – melyben Tito többek között a magyar eseményekbe való szovjet beavatkozás helytelenségéről beszélt - ez a konfliktus éleződött ki újból.

Az előadás kitér Tito pulai beszédének sajtóvisszhangjára is két napilap, a délvidéki Magyar Szó, illetve az MSZMP pártlapja, a Népszabadság 1956. november végi cikkeinek elemzésével. A beszédre adott sajtóreakciók kapcsán megfigyelhető, hogy míg a Magyar Szó esetében a szovjet-jugoszláv ellentétet emelték ki és a jugoszláv pártlap, a Borba és a szovjet Pravda közt kibontakozó vitát ismertették, addig a Népszabadság cikkeiben inkább a Kádár-kormány legitimitásának hangsúlyozása vált fontos kérdéssé, amihez lényeges alapot teremtett a pulai beszéd. Emellett csak a Pravda és a Borba cikkeit idézték, vagyis később is azt láthatjuk, hogy a két ország között húzódó konfliktusról pusztán a két pártlap egymásnak írt cikkeinek a közlésével tájékoztattak, a vitáról érdemi hozzászólás a Népszabadság hasábjain nem született.

14:00 PLANGÁR SÁNDOR (német-történelem osztatlan tanárképzés, II. évfolyam)

II. Ottó és Theophanu

Egy történelemformáló házasság a bizánci-német kapcsolatok tükrében

Témavezető: Dr. Vadas András, egyetemi adjunktus, ELTE BTK Középkori Történeti Tanszék

Kulcsszavak: Német-római Birodalom, Bizánc, Theophanu, házasság

Előadásom első felében I. Ottó (962–973) német-római császár azon törekvését mutatom be, amelynek célja hatalmának a Bizánci Birodalommal történő elismertetése volt. Annak érdekében, hogy ezt elérje, II. Ottónak egy, a keleti császári családból származó bíborbanszületett hercegnőt szemelt ki. A frigy elismerte volna a nyugati császárságot, és elősegítette volna, hogy az új császári ház megszerezze nyugaton a vezető szerepet.

Ottó 968-ban követséget küldött Konstantinápolyba II. Niképhorosz Phokasz udvarába. A legációt Cremonai Liudprand vezette, amely bár alapvetően kudarcot vallott, azonban bizonyos szempontból mégis sikeresnek mondható, ugyanis sikerült a kapcsolatfelvétel a keleti császársággal a, és ha még nem is ismerték el Ottó birodalmát, azt már belátták, hogy számolni kell vele. 971-ben Ottó újabb legációt küldött Bizáncba, amelyet ezúttal Gero kölni püspök vezetett, aki azonban nem bíborbanszületett hercegnővel tért vissza, hanem az alig 12 esztendőes Theophanuval, aki nagy bizánci nemesi nemzetségekből, a Skleroi-ból és Phokades-ből származott, szülei a császári család legbelsőbb, legbizalmasabb köréhez tartozhattak. A gyermek elnyerte Ottó császár jóindulatát, és a jelentős ellenvélemény ellenére nem küldte vissza a lányt. II. Ottó és a bizánci hercegnő esküvőjére 972-ben került sor.

Előadásom további célja kettejük házasságának jelentőségét, illetve hatását bemutatni. Ebben a tekintetben Theophanu személye külön figyelmet érdemel. Származása a történetírásban hatalmas vitát váltott ki. A fő kérdés az, hogy a bizánci hercegnő *porphyrogenita*, azaz a császári család tagja volt-e vagy sem. A témával kapcsolatban számos elmélet született. Ennek a kérdésnek a megválaszolásában kiemelkedő szerepet játszottak Franz Dölger írásai.

Theophanu politikai jelentősége figyelemre méltó. II. Ottó 983. évi halálát követően fia, III. Ottó követte őt a német-római császári trónon, azonban kiskorúsága miatt Theophanu, az édesanyja kormányozta régensként az országot. Folytatta apósa politikáját, és sikerült egyben tartania a birodalmat.

A Keletrómai Birodalom a 9-10. században kultúrájának és művészetének virágkorát élte. A bizánci kultúrának a korszakban befolyása volt a német művészetre. Előadásom végén ezt a bizánci-német kulturális transzfert, és annak hatásait mutatom be, amely kiterjedt többek között a könyvművészetre, illetve a miniatúrafestészetre, hatása pedig évszázadokon keresztül fennállt.

14:25 RUDOLF VERONIKA (Történelem Segédtudományai Doktori Program; III. évfolyam)
Magyar-bajor kapcsolatok a 13. század első felében

Témavezető: Körmendi Tamás, tanszékvezető egyetemi docens, ELTE BTK Történelem
Segédtudományai Tanszék

Kulcsszavak: magyar-bajor kapcsolatok, Árpád-házi Erzsébet, II. Ottó, IV. Béla, Bajor Hercegség

A Magyarország és a Bajor Hercegség között fennálló kapcsolatok mindezidáig csak a honfoglalást követő kalandozások, valamint Szent István külpolitikájának viszonylatában kerültek az érdeklődés középpontjába, az Árpád-kor későbbi időszakai tekintetében kis túlzással a sötétben tapogatózik a magyar medievisztika. Az érdeklődés hiánya ugyanakkor részben érthető, hiszen a 12. század során eltűnt a közös magyar–bajor határ, minek következtében mind a magyar király, mind pedig a bajor herceg számára új külpolitikai irányok nyíltak. A 12. századra jellemző szórványos és ritka érintkezések azonban az 1200-as években fokozatosan megszokasodtak, a század második felében pedig már kifejezetten intenzív kapcsolatot ápolt egymással a két dinasztia, illetve a két állam.

Előadásomban a 13. század eleji magyar–bajor viszony bemutatását kísérem meg politikai, diplomáciai és dinasztikus szempontból, amely során elsősorban a korabeli elbeszélő forrásokra – bajor, osztrák és stájer évkönyvek –, továbbá az érintettektől ránk maradt okleveles anyagra támaszkodom. A két fél közötti kapcsolatoknak a század során egy sajátos íve rajzolódik ki, amelynek kezdeti szakaszában – a német trónviszály idején (1198–1214) – az inkább elvinek minősíthető érdekközösség megteremtését követően fokozatosan közeledett egymáshoz a két dinasztia. Utóbbi közeledés két pilléren nyugodott: egyrészt a mindkét féllel rokonságban álló cseh királyi dinasztiával való szövetségen, másrészt pedig egy közös ellenség meglétén. Az osztrák (és stájer) hercegekkel fennálló feszült viszonynak köszönhetően az 1240-es években dinasztikus kapcsolat is létesült az Árpádok és a Wittelsbachok között, amely jó kiindulópontja lett a század második felében a Babenberg-örökségért folytatott harc idején kimutatható együttműködésnek, továbbá ugyancsak hasznosnak bizonyult a II. Ottokár cseh királlyal való szembenállás során.

AZ INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM ÚNKP-20-3 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁGI PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSEI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

14:50 SZALAI BENCE (történelem – ének-zene osztatlan tanárképzés, I. évfolyam)

A középkori bulvársajtó egy fejezete

A Drakula-mítosz történelmi háttere és hitelessége

Témavezető: Dr. Ternovác Bálint, főlevéltáros, Budapest Főváros Levéltára

Kulcsszavak: Drakula-mítosz, karóba húzás, Beheim, Flugblatt, vámpírkultusz

Kutatásom témája a Drakula-mítosz történelmi háttere, és a fennmaradt Drakula-történetek hitelességének kérdése. Munkám során magyar, román és angol szakirodalmakat használtam. A történeti értékű források közül különösen sokat foglalkoztam Michael Beheim Drakula-költeményét. Előadásom elején bemutatom a balkáni térség helyzetét a középkorban. Ezt követően Havasalföld megszületését és történelmét tekintem át egészen Vlad Dracul idejéig. A hányattatott sorsú fejedelemségnek szinte már a kezdetektől fogva mindig valamely ország árnyékában kellett fennmaradnia, így nagyon sajátos politikát folytattak a vajdák. Ennek a jegyeit viseli a társadalom is, mely a nyugat-európai feudalizmus mintájára épült ki, de a fejlődésben megállt, nem modernizálódott.

A Drakula-mítosz megértéséhez elengedhetetlen a vajda uralkodásának részletes áttekintése. Kutatásom során megvizsgáltam Vlad apjának hatalomra kerülése miatt kialakult dinasztikus ellentéteket, és végigtekintettem Vlad Űepeş hatalomra jutását a török fogságtól kezdve egészen a hatalom megszerzéséig. Bemutatom, hogy a vajda magyar hűbéresként hogyan próbált meg dacolni a törökig, kitérve az 1462-es észak-bulgáriai hadjáratra, és az azt megtorló török támadásra. A szultán által trónra emelt Radu ellen hűbérurától, Mátyástól kért segítséget Drakula, ám a magyar király elfogatta, és börtönbe záratta. A történelmi háttér vizsgálata végén megvizsgálom, mi miatt határozta el magát Mátyás erre a lépésre.

Az előadás második felében megvizsgálom a Drakula-mítosz terjedésének folyamatát, és annak okát. A fennmaradt források német, török/bizánci és orosz területekről maradtak fenn, így ezeket külön-külön áttekintem, és párhuzamokat, ellentéteket állapítok meg közöttük. Munkámban konkrét történeteket is fogok idézni, és azt is bemutatom, hogy egyes történetek milyen eltéréseket mutatnak az egyes térségek között.

Előadásom végén kitérek a vámpírkultuszra is. Megválaszolom a kérdést, hogy vámpír volt-e Drakula, illetve a kérdés mögötti irodalmi hátteret is megemlítem.

15:30 PAPP JÚLIA ESZTER (angol-történelem osztatlan tanárképzés, II. évfolyam)
Biblia és autoritás a benedeki Regulában és a Regula Magistriben
Témavezető: Dr. Vadas András, egyetemi adjunktus, ELTE BTK Középkori Történeti
Tanszék

Kulcsszavak: Bencés Regula, Regula Magistri, tekintély, Biblia, intertextualitás

Előadásomban a bencés Regula és a Biblia szövegközi kapcsolatait vizsgálom új megközelítésben. A korakeresztény szerzetesség történetének kutatásában egyre gyakrabban előfordul, hogy a bencés Regulát, közösen elemzik a *Regula Magistri*-vel. Az utóbbi szöveget Anianei Szent Benedek *Concordia Regularum* című műve őrizte meg, és a gyakori összehasonlítása oka az, hogy a két szabályzat között rendkívül szoros a kapcsolat, nagyszámú szövegegyezés figyelhető meg. A *Regula Magistri* vizsgálata azonban nem csak új lehetőségeket, hanem új kutatási nehézségeket is hoz magával, hiszen időbeli, térbeli elhelyezése kétséges és szerzője, a Mester, ismeretlen. Előadásomban én is szeretném összehasonlítani két művet a bibliai idézetek szempontjából, összevetni a hasonlóságait és különbségeiket. Ezen kívül megkísérlek az új nézőpontból eddig ismeretlen tanulságokat levonni a *Regula Magistri* a történelemben elfoglalt szerepére vonatkozóan is.

Az intertextualitás elmélete kimondja, hogy a szövegek képesek párbeszédet folytatni egymással, ezt a dialógust szeretném megfigyelni a két regula és a Biblia között. Az intertextualitás fogalmából következik, hogy a két kapcsolatba lépő szöveg alakítja egymás jelentésterét, így nemcsak a regulák igyekeznek megfelelni a Szentírásnak, hanem maguk is alakítják annak percepcióját. Ez tetten érhető például abban, hogy mind a Mester, mind Szent Benedek határozottan válogat a tekintetben, hogy melyik bibliai részeket és melyik könyveket idézi a regulájában. Összességében elmondható, hogy a Szentírás különböző szövegrészeinek arányaihoz képest jóval nagyobb mértékben idézik az evangéliumot, a zsoltárokat és Pál leveleit.

Előadásomban arra is választ keresek, hogy ennek mi lehetett az oka. Mivel a Bibliát a regulaszerzők arra használták, hogy saját mondanivalójukat az isteni tekintélyű Szentírással támasszák alá, szükséges a bibliai tekintély működésének vizsgálata. E cél érdekében Maarten Wisse tekintélyelméletét felhasználva igyekszem feltárni, hogy mely tekintélytípusok voltak a jellemzőek a regulákban, és ezeknek milyen funkciójuk, hatásuk lehetett a szabályzatok szövegében. Arra próbálok rámutatni, hogy – a szakirodalom egy részének meggyőződése ellenére – a Bibliának nem volt abszolút tekintélye a regulákban, hanem a szerzők igyekeznek a saját karakterüknek megfelelően átformálni azt.

15:55 ERDÉLYI KAMILLA (történelem BA, levéltár specializáció, II. évfolyam)
A középkori férfikép kérdései az angol II. Richárd megítélése kapcsán

Kulcsszavak: középkori maszkulinitás, gender history, férfikor, ifjúkor, nőiesség

II. Richárd (1377-1399) angol király leginkább Shakespeare királydrámájának köszönhetően vált a köztudat részévé. A róla kialakult általános, gyakran túlzottan egyoldalú negatív megítélés alapjait viszont már a király trónfosztását követően megalkották írott forrásainkban. Az uralkodót rossz fényben feltüntető prédikációk, versek, krónikák szinte egységes módon, azonos elemek felhasználásával ítélték el II. Richárdot, kiemelve a király éretlenségét, a külsőségekre és udvari élvezetekre adó jellemét, a hadviselés elutasítását és megalkuvó franciabarát politikáját. Élesen kritizálták gyermeki, könnyelmű és ingatag személyiségét, miközben a trónbitorló IV. Henrik királyt szilárd jellemű, érett férfiként ábrázolták. Előadásomban II. Richárdnak ezen elítélő reprezentálását kívánom elemezni, azt vizsgálva, a felhozott „vádpontok” milyen viszonyban állnak a késő középkor írott szövegeiből rekonstruálható korabeli férfiideállal.

A *gender history* irányzat alapjait lerakó Joan Wallach Scott mutatott rá arra, hogy a *gender* – avagy társadalmi nem – nem csak egy társadalmi-kulturális elvárásokból felépülő szerepkör, hanem az aktuális hatalmi-politikai helyzet jellegzetes terméke is. Annak vizsgálata épp ezért fontos új szempontokat nyújthat a politikai kommunikáció és a társadalom mentalitásának jobb megértése érdekében. Angliában a 14. század második felének eseményei több tekintetben is jelentős változásokat eredményeztek a rendi állam és a királyhoz kapcsolódó ideológiák sajátos angol fejlődésének történetében, így az újabb vizsgálati aspektus bevonása tovább árnyalhatja a jelenleg általános elgondolásokat.

II. Richárd uralkodása idején lényegesen megváltozott a királyi pozícióról alkotott kép, amelynek értelmében szétvált egymástól a halhatatlan méltóság és az azt betöltő gyarló, akár le is váltható ember. Ezt megerősíteni látszik vizsgálatom tárgya is, mivel az uralkodót nem rangjában, hanem annál személyesebb módon, emberi szinten szégyenítették meg. A hangsúlyozott ifjúji jellegek nőies asszociációkkal ruházták fel személyét, aminek súlyát korabeli orvosi nézetek bizonyítják számunkra. Elméleteik szerint a test működési mechanizmusai befolyással vannak a lélek működésére is, biztos alapot adva az elképzelésnek, hogy egy fiatalságában megrekedt, férfivé válni nem képes személyiség csakis instabil és felelőtlen jellemet takarhat, aki ezáltal alkalmatlan a királyi pozíció betöltésére.

16:20 SÜLE DÓRA (angol-történelem osztatlan tanári; II. évfolyam)

A templomok, az egyház és a királyi udvar kapcsolata a kora középkorban

Ravenna és York összehasonlítása

Témavezető: Dr. Vadas András, egyetemi adjunktus, ELTE BTK Középkori Történeti

Tanszék

Kulcsszavak: gótok, bizánciak, angolszászok, arianizmus, reconciliatio, templomépítés

A Nyugatrómai Birodalom bukása meghatározó fordulópontra volt egész Európa számára. Ennek következtében új népcsoportok jelentek meg ezekben a régiókban, akiknek a politikája nagyban formálta a térséget. Ebből, illetve a Római Birodalomban betöltött helyzetükből kifolyólag a városok és vallási életük eltérően fejlődött; az előadás célja ezen eltérő aspektusok bemutatása. Ravennát Odoaker, szkír vezér legyőzése után először Theodorik, osztrogót vezető foglalta el. A gótok alapvetően az arianizmus hívei voltak, Theodorik azonban rendkívül toleráns valláspolitikát folytatott: egyetlen templomot sem koboztatott el a niceai zsinaton meghatározott elveket követő keresztényektől és nagy tisztelettel kezelte a legfőbb templomukat is. Az egyik leghíresebb általa épített templom a palotájával összekapcsolt Sant'Apollinare Nuovo volt, amellyel az volt a célja, hogy megmutassa a város számára dinasztiájának, az Amaloknak a nagyságát. 540-ben azonban Belisarius, I. Justinianus hadvezére elfoglalta a várost. A bizánci vezetés miután megerősítette hatalmát, hozzákezdett az újjászervezéshez, amelynek fő célja a gót múlttal történő leszámolás volt. A templomokban is megjelent a *reconciliatio* politikája, amely együtt járt egyféle *damnatio memoriae*-vel – vagyis „az emlékezet elátkozásával”, kitörlésével. Ennek a következménye, hogy Agnellus érsek vezetésével átnevezték a Sant'Apollinare Nuovo-t Szent Martin templomának, akiről azt tartották, hogy harcolt az ariánusok ellen. Az egyház fontos volt a bizánciak számára, ugyanis a földekért, amelyeket nekik adományoztak, nagy mértékű adót és bérleti díjat fizettek, ezzel is támogatva a bizánci adminisztrációt. A képrombolás korszaka a 8. században azonban átalakította ezt a jó viszonyt, ugyanis a ravennaiak nem támogatták ezt a mozgalmat.

Yorkban a rómaiak 411-es kivonulása után jelentek meg az angolszászok, akik szerte a mai Anglia területén királyságokat hoztak létre. Két királyság – Deira és Bernicia – egyesülésével jött létre a Northumbriai Királyság, amely fontos szerepet játszott ezután a város életében. Egyik meghatározó uralkodója Edwin volt, akit itt koronázott meg 627-ben Paulinus hittérítő Beda Venerabilis leírása szerint. Edwin egy fából készült templomot építtetett először, majd koronázása után állt neki egy kőből készült templom létrehozásának. Ravennához képest nagy ellentét, hogy erről a templomról nincsen adat a 633 és 664 közötti időkből, ugyanis Edwin örökösei központjaikat északabbra helyezték, így a város kívül esett az érdekszférájukon, és nem foglalkoztak sokat vele. Később Szent Péterről nevezték el a templomot, amely Yorkban egyedülként működött. A felvirágzás időszaka Wilfrid és Egbert püspökökhöz köthető a 7-8. században; Egbert iskolát is szervezett, amelyhez hasonló Ravennában nem volt található.

A templomok és a politikai vezetőkhez erősen kötődő püspökök tevékenysége mindkét helyen nagy hatást gyakorolt a városok életére. Az ekkor történő átalakulások nagyban meghatározták egyházi életüket a középkor további részében.

2021. március 20. szombat

10:00 ERDÉLYSZKY-KISS KEVIN (történelem BA, II. évfolyam)

A görög identitás és annak politikai felhasználása a görög gyarmatosítás és a perzsa háborúk korában, Hérodotosz tükrében

Témavezető: Dr. Hegyi W. György, egyetemi adjunktus, ELTE BTK Ókortörténeti Tanszék

Kulcsszavak: korai hellenizáció, görög-perzsa konfliktus, Delphoi, Hérodotosz, Küréné

Az előadás célja, hogy megpróbálja bemutatni a görögség identitását a különböző politikai szereplők függvényében Hérodotosz történeti munkája alapján. Az előadás igyekszik bemutatni a görögség barbárokkal szembeni és rajtuk keresztüli önmeghatározásának felbukkanásait Hérodotosz művében. Továbbá bemutatja a görög politikai vezetést, az irányító és kulturális közvetítő szereplőket, mint a delphoi jósda, majd kitér a görög gyarmatosítást övező kulturális terjeszkedésre Lüdiában, Szküthiában, és Egyiptomban. Bemutatja Küréné és Észak-Afrika sajátos helyzetét is, ami talán a legkülönlegesebb példája a görög gyarmatosításnak és ahol a legegységesebb információkat találhatjuk meg Delphoi terjeszkedést segítő szerepköréről is. Itt egészen a gyarmatosítás kezdetétől, az új állam belpolitikai működésén át, a környező népekkel fenntartott viszonyig különleges helyzet tárható fel. Ugyancsak bemutatja a perzsa terjeszkedés lépéseit, amivel megakadályozták egy szétagolt és decentralizált hellén birodalom megszületését, de azt is felfedve, hogy pont ezzel a folyamattal hosszútávon hozzájárultak egy egységes hellén birodalom megszületéséhez, melynek kulturális alapjai, már ekkor is megfigyelhetők.

10:25 GÓCZON TAMÁS (történelem MA, II. évfolyam)

Vallás és politika metszéspontján: Cato és Caesar konfliktusa Kr.e. 55-ben

Témavezető: Dr. Hegyi W. György, egyetemi adjunktus, ELTE BTK Ókortörténeti Tanszék

Kulcsszavak: Iulius Caesar, Cato Minor, kiszolgáltatás

Caesar Kr.e. 55-ös galliai győzelmei kapcsán Plutarchos és Appianos is megörököltette Cato radikálisnak tűnő támadását, melyben a hadvezér kiszolgáltatását (*deditio*) és engesztelő áldozatok megtartását követelte a követek jogainak megsértésére hivatkozva. A kutatás megosztott a beszéd jelentőségét illetően. A források hagyományos képe alapján Catót olykor konzervatív, utópisztikus ideálokat kergető, makacs és múltba tekintő ellenzéki politikusként ábrázolták, Balsdon is ennek megfelelően nevezte a támadást *idiotic speech*-nek. Morrell vagy Drogula már ennek a képnek finomítására vállalkozott, és ennek az előadásnak a célja is hasonló: Cato alakjának és támadásának reális értékelése, értelmezése, a beszéd kontextusának felvázolása, a vallás és a politikai harcok kapcsolatának bemutatása.

A konfliktust megörököltő szöveghelyek elemzése mellett a forrásokban domináns, idealizált, konzervatív Cato-képet is vizsgálom, hiszen ez a későbbi történetírókat is befolyásolta. Továbbá fontos áttekinteni a támadás háttérét jelentő galliai eseményeket is, hiszen ezek caesari leírásából kiindulva a korabeli normarendszerről is képet kaphatunk. Viszonyítási pontként a kiszolgáltatás római történelemben betöltött szerepét is vizsgálom két példát kiemelve. Így a *deditio* szerepének pontosítása által Cato valódi motivációira is rávilágíthatunk. A korábbi kutatás által hangsúlyozott sztoikus elvei mellett inkább az általa tudatosan alakított, szélsőségesen konzervatív képhez igazodva cselekedett, a vallási hagyományokra hivatkozva, Caesar gyengítését és saját pozíciójának megerősítését is egyidejűleg szem előtt tartva.

Az irreálisnak tűnő támadás mögött egy tudatos, korábban is követett taktikát láthatunk, amit Cato az 55-ös meggyengült pozíciójának megfelelően alkalmazott. Többek között ez magyarázza ezt a reménytelennek tűnő támadást, hiszen a vallási alapú érvek támadási felületként érvényesek maradtak, egy későbbi, esélyesebb támadás alapjává válhattak. Maga a kiszolgáltatás követelése is ide illeszkedett, a római történelem korábbi példáit összehasonlítva megállapítható, hogy a *pax deorum* formális fenntartásának igénye politikai célok nélkül sosem bizonyult elegendőnek egy kiadatáshoz.

10:50 CSEPREGI JANKA JÚLIA (történelem BA – A visegrádi országok története specializáció, I. évfolyam)

Sola fides?

A veteránok és a coloniaalapítások szerepe az augustusi konszolidációs politikában

Témavezető: Dr. Hegyi W. György, egyetemi adjunktus, ELTE BTK Ókortörténeti Tanszék

Kulcsszavak: Augustus, Marcus Antonius, fides, coloniaalapítás, veteránok, konszolidációs politika

Az előadás gondolatmenetének kiindulópontja egy Suetonius-sor (Suetonius: Augustus 17.), mely rámutat Octavianus azon gesztusára, hogy egy, abban az időszakban Marcus Antoniushoz tartozó *coloniát*, Bononiát felmentett a Kr.e. 32-es eskü alól. E példán keresztül elemzésre kerül az eskükor a felek között létrejövő szakrális *fides* kapcsolat, mely magyarázat lehet a *coloniával* szemben gyakorolt *clementiára*. Bononia Actium utáni történetét vizsgálva arra a következtetésre jutunk, hogy Augustusnak a városban indított építkezési programja valamint a *colonia* újraalapítása – amely magától értetődően hozzá hű veteránok letelepítésével járt - azt célozta, hogy elnyerje a korábban ellenfeléhez hű lakosság szimpátiáját, melyet immár a *fides* - korábbi triumvirtsa halálakor történő – felbomlása miatt következmények nélkül megtehetett.

Az előadás Bononia példájából kiindulva azt a feltételezést próbálja megerősíteni, hogy ez a jelenség általánosítható Augustus Actium utáni konszolidációs politikájára nézve, és célja ezen stratégia elemeinek és a köztük rejlő összefüggések feltárása. Az Actium előtt Antoniushoz hű *coloniák* történetének és a háborút követő coloniaalapítások vizsgálatán keresztül világossá válik, hogy az actiumi csatát követő augustusi konszolidációs politika egyik legfőbb eleme a korábbi ellenfele, Marcus Antonius emlékeztével való szembehelyezkedés volt. Ennek keretében Augustus a háborút követő időszakban láthatóan leginkább a korábban Antonius befolyási övezetébe tartozó területeket tartotta szem előtt, és az ott élő lakosság szimpátiáját próbálta megnyerni fejlesztésekkel és építkezési programokkal. Ezenkívül *coloniák* alapításával és hozzá hű veteránok letelepítésével törekedett szorosabb kapcsolat kialakítására ezekkel a térségekkel, melynek eredményeképpen nagyobb kontrollt tudott gyakorolni a nép felett, ezzel akár sikeresen megakadályozva egy esetleges ellenállás megszerveződését. Az előadás második felében felsorakozó provinciális példák a jelenségnek a birodalom egészére kiterjedő jellegét bizonyítják, ezzel rámutatva arra, hogy a megfigyelt módszerek Augustus eszköztárának gyakran előforduló elemei voltak.

11:15 MARSII ATTILA (régészet MA, népvándorlás kori régészet - római provinciák régészete; II. évfolyam)

A szarmata társadalom régészeti kutatása

Témavezető: Dr. Rácz Zsófia, egyetemi adjunktus, ELTE BTK Népvándorlás kori és Középkori Régészeti Tanszék

Kulcsszavak: társadalomrégészet, temetőelemzés, császárkor, szarmaták, módszertan

Az előadás a szarmata társadalom régészeti kutatásának nehézségeivel, lehetőségeivel és módszereivel foglalkozik, a társadalmi hierarchia vizsgálatát helyezve a fókuszba. A tanulmányban egy rövid történeti, kutatástörténeti áttekintés után tételszerűen felsorolásra kerülnek mindazok a kutatást hátráltató tényezők, amelyek a szarmata közösségek jobb megismerését érintő tudományos munkát negatívan befolyásolhatják, legyen az az egykori temetési szertartás jellegéből adódó problémák a sírbolygatás jelensége vagy a kutatási helyzet egyes nehézségei. Az előadás kritikus véleményt fogalmaz meg egy korábbi, Nagy Margit által felállított társadalmi rekonstrukcióval kapcsolatban, ezt követően a pedig arra próbál megoldásokat találni, hogy miként lehetne a szarmata temetőrégészetet sújtó legnagyobb probléma, az igen intenzív sírbolygatás jelentette információvesztés ellenére is értékes társadalomrégészeti adatokra szert tenni. Ezek közül a módszerek közül több, korábban nem alkalmazott módszer is kiemelhető. Az egyik ilyen a bolygatatlan zónák vizsgálatára kidolgozott teljesen új rendszer, amely a sírbolygatás által jobban és kevésbé érintett sírzónákra hívja fel a figyelmet. Szintén új módszer a rítuselemek bemutatása a sírokat méret szerint növekvő sorrendben ábrázoló diagramon, ami az egyszerű átlagszámításnál szemléletesebben mutatja be a szarmata kori temetkezési rítus egyes elemeinek sajátosságait. Kiemelhető még a kerámiák, mint a bolygatás által egyik legkevésbé érintett leletcsoport minőségi kategóriákra való bontása és kategóriánkénti vizsgálata. Az előadás során ismertetett módszertani eljárásokat a Budapest-Péceli út és a Madaras-Halmok lelőhelyeken feltárt császárkori barbár temetők példáján keresztül szeretném bemutatni. Az előadás végén pedig az egészen egyedülálló módon teljesen bolygatatlannak tekinthető temető, a Mezőszemere-Kismarifének lelőhely sokváltozós statisztikai vizsgálata is bemutatásra kerül, amelynek segítségével a temető esetében a közösség hierarchikus társadalmi felépítése egészen egyértelműen bizonyíthatóvá vált.

12:00 HOSSZÚ KRISTÓF (történelem-földrajz osztatlan tanárképzés II. évfolyam)
Orseolo Péter vagy Aba Sámuel?
Történettudományi viták a Szent Gellért püspök Deliberatio-jában megjelenő zsarnokról
Témavezető: Dr. Thoroczky Gábor, habilitált egyetemi docens, ELTE BTK Középkori
Történeti Tanszék

Kulcsszavak: Deliberatio, uralkodókép, bogumilizmus

Jelen előadás az Árpád-kor egyik sokáig kevésbé kutatott fejezetét, az I. Szent István (1000/1001–1038) halálától I. András (1046–1060) trónra lépéséig tartó 1040-es évek uralkodóiról kialakult történészi vitát és az annak nyomán létrejött álláspontokat elemzi részletesen. A kérdéses 8 év alatt ugyanis két király váltotta egymást a Magyar Királyság trónján: Orseolo Péter (1038–1041, 1044–1046), az államalapító nőági unokaöccse és Aba Sámuel (1041–1044), valószínűleg István sógora és korábbi nádorispán. A korszakból ránk maradt kisszámú forrásanyag miatt azonban ezek a trónváltások nehezen rekonstruálhatók.

A királyok trónra kerülésének és bukásának hátterében lezajló folyamatokat még rejtélyesebbé teszi az eseményeket vizsgáló két nagy történészprofesszor, Kristó Gyula és Gerics József a múlt század '80-as éveiben zajló vitája során vizsgált központi forrás, a *Deliberatio*. A későbbi Vata-féle pogánylázadás során mártíromságot szenvedő Szent Gellért csanádi püspök (1030–1046) jobbára filozófiai és teológiai témákkal foglalkozó értekezése ugyanis több helyen említ egy meg nem nevezett uralkodót, aki zsarnokságával sanyargatta az egyházat, s uralma alatt eretnokség terjedt. Kristó és Gerics szakmai szóváltása során ennek a Gellért által erősen bírált uralkodónak az alakját próbálta beazonosítani. A témában elsőként megszólaló Gerics a források által látszólag jobban elmarasztalt Aba Sámuel próbálta tisztázni, és Orseolo Pétert vélte a *Deliberatio* zsarnoki figurájában felfedezni, aki az egyházat megadóztatta, és az elégedetlenség miatt otthagyta királyságát az ókeresztény mintákat követő, népével közösen étkező Abának. Ezt a nézőpontot azonban a teljesen ellentétes véleményt megfogalmazó Kristó erősen tagadta: szerinte az államalapító király reformjait talán túl erős kézzel folytató Pétert a lázadó Aba az alsó néprétegekre támaszkodva üzte el. Az eltérő nézeteket támogató fő érvek a kor teljes forrásanyagára építkeztek, melyek közül jelentősebbek a *Nagyobbik Szent Gellért-legenda*, korabeli német kútfők, valamint a XIV. századi magyar krónikaszerkesztés. Emellett még fontos része Kristó elméletének az Aba hívei körében terjedő bogumil eretnokség, melyről szintén jelentősen eltérő szakirodalmi vélemények alakultak ki.

Mindezek alapján fel kell tenni a kérdést, hogy vajon melyik álláspont van közelebb a valósághoz? Gellért szövege Orseolo Péter vagy Aba Sámuel királyságát illeti olyan erős bírálattal? Vagy elképzelhető akár az is, hogy a mártír püspök csak úgy általánosságban fogalmazza meg a korabeli egyházi reformmozgalom által is táplált ellenszenvét a világi hatalommal kapcsolatban? A *Deliberatio* eretnoksége valóban a Balkánról elterjedő, dualista szemléletű bogumilizmus? Ezen kérdések vizsgálatán keresztül kívánom bemutatni, hogy a Szt. Gellért által megformált királyalak milyen komplex, s mennyiben ismerhetünk rá benne Orseolo Péter vagy Aba Sámuel vonásaira és más forrásokban feljegyzett tetteire.

12:25 GÖNCZ ZSÓFIA (földrajz-történelem osztatlan tanárképzés, III. évfolyam)

Magyar királynéi udvar a 13. század utolsó harmadában

Témavezető: Dr. Körmendi Tamás, tanszékvezető egyetemi docens, ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszék, Rudolf Veronika PhD hallgató, Történelem Segédtudományai Doktori Program; III. évfolyam

Kulcsszavak: Anjou Izabella, királynéi udvar, udvari méltóságok

Előadásom tárgya Anjou Izabella környezetének bemutatása. Ugyan IV. László hitvesének életútja már szinte teljesen fel van dolgozva, udvartartásáról ez már kevésbé mondható el. Munkámban arra keresem a választ, hogy azok a személyek, akik a források szerint Izabella udvarát alkották, milyen sajátos háttérrel rendelkeztek, hogyan alakult az életük, s pályafutásukban milyen szerepet játszottak a királynéi udvarban eltöltött esztendőik. E pályaképek alapján szeretném bemutatni azt a személyes és politikai kapcsolatrendszert, amiben Izabella királyné mozgott.

Izabella környezetének vizsgálatakor fontos szempont volt, hogy vajon a királynénak ténylegesen mekkora beleszólása lehetett saját udvartartásának összeállításába, illetve kimutatható-e, hogy az uralkodó vagy valamely főúri csoportosulás döntően befolyásolta volna ezt. Továbbá az is érdekes volt számomra, hogy az ifjú királyné udvara mennyiben követte anyósáéinak mintáját, beszélhetünk-e egyfajta cserélődésről vagy keveredésről a két párhuzamosan működő királynéi udvar között.

A munkámhoz elsősorban okleveles forrásokat használtam. Leginkább Izabella királyné összegyűjtött kiváltságleveleinek magyar nyelvű regesztáira támaszkodtam, de emellett IV. László privilégiumainak tartalmi összefoglalóiban is értékes információkra bukkantam a királyné híveire vonatkozóan. Elmondható, hogy az „Árpád-királynék” viszonylatában Izabella oklevélkiadása számossága és dokumentáltsága folytán jól kutatható.

A szakirodalom, valamint a források tükrében arra a következtetésre jutottam, hogy Izabella udvarával kapcsolatban is kimutatható, hogy udvarának tagjai elsősorban a király környezetéből kerültek ki, amint azt Zsoldos Attila is megállapította az Árpád-kor egészét vizsgálva. Izabella udvarának összetételét tehát elsősorban az uralkodó szabta meg, de hatással voltak rá az ország legbefolyásosabb bárói, illetve az özvegy királyné is, azaz IV. László hitvesének a magasabb tisztségek betöltésébe nem sok beleszólása lehetett. Ily módon a későbbiekben a királyné ezekre a bárókra kevésbé számíthatott. Velük ellentétben a királyné udvarához tartozó udvarhölgyek, lovagok, udvari ifjak és egyéb szolgálattevők már sokkal inkább kötődtek Izabella személyéhez. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy Izabella okleveleiben hű híveiként nem a legfőbb méltóságokat betöltő bárókat, hanem a fentebb felsorolt, alacsonyabb rangú udvarnokokat említette.

12:50 VARGA VIRÁG (Történelem Segédtudományai Doktori Program; I. évfolyam)

A tatárjárás, mint ugródeszka? Az 1241–42-ben harcoló magyar főurak politikai helyzete a mongol invázió után

Témavezető: Dr. Körmendi Tamás, tanszékvezető egyetemi docens, ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszék

Kulcsszavak: tatárjárás, mongol invázió, IV. Béla, főúri nemzetségek

A középiskolai tankönyvekben a mai napig szilárdan tartja magát az a leegyszerűsített nézet, miszerint a 13. század végi – 14. század eleji Magyar Királyság tartományuraságai IV. Béla tatárjárást követő birtokadományozásaiból nőtték ki magukat. Azonban számos, a mongol invázió idején IV. Béla oldalán harcoló, majd birtokadományokban részesülő főúr utódai esetében azt a tendenciát figyelhetjük meg, hogy a nemzetség második-harmadik generációs tagjai eltűntek a politikai palettáról: nem építettek ki tartományuraságot, és politikai tisztségeket sem vagy alig viseltek. A tatárjárás jelentette potenciális politikai ugródeszkát és az inváziót követő birtokadományozásokat érdemes árnyaltabban kezelni, és esettanulmány-jelleggel megvizsgálni az 1241–42. évi események során IV. Béla oldalán feltűnő főurak pályafutását az inváziót követő néhány évtizedben. Előadásomban bemutatom, hogy okleveles források alapján kik rekonstruálhatók név szerint a tatárok ellen harcoló magyar seregből, milyen birtokadományokban részesültek a mongolok elleni vitézségüknek köszönhetően, és néhány jellemző példán keresztül (pl. Ákos nembeli Ernye és Detre) elemzem, hogyan alakult politikai pályafutásuk a tatárjárást követően. A kutatás hosszabb távú hozadéka lehetne egy, a jelenleginél árnyaltabb 13. századi főúr-tipológia felállítása. A vizsgálat talán az élénk tatárjárás-kutatás diskurzusaiba is bekapcsolódhat.

AZ INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM ÚNKP-20-3 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

14:15 RÁCZ BALÁZS VIKTOR (Történelem Segédtudományai Doktori Program; I. évfolyam)
A cirkálási bíraskodás helye és szerepe az erdélyi igazságszolgáltatás rendszerében
Témavezető: Dr. Oborni Teréz, habilitált egyetemi docens, ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszék

Kulcsszavak: jogtörténet, igazságszolgáltatás, cirkálás, malefactores

Az erdélyi, illetve általában véve a kora újkori magyar perjog részletes, levéltári alapú kutatáson nyugvó feltárása még mindig várat magára. Ezzel az előadással egy olyan fórum általános jellegű bemutatását szeretném megvalósítani, amely a mindennapi joggyakorlatban elfoglalt kulcsfontosságú szerepe ellenére arányaiban még kevesebb figyelmet kapott, mint a magyar perjog történetének más fejezetei.

A cirkálás (*inquisitio malorum et malefactorum*) az adott törvényhatóság területén élő vagy oda menekülő bűnözők (latrok, azaz *malefactorok*) felkutatását és felelősségre vonását célozta az egyes falvak és városok közösségének, különösen is azok előljáróságának a közreműködésével. Az intézmény jelentőségét Erdélyben mutatja, hogy az országgyűlések is folyamatosan napirenden tartották a cirkálás rendszeres megtartásának ügyét, illetve a vármegyei jegyzőkönyvekben is számos nyomát találjuk ilyen vizsgálatok elrendelésének.

Az igazságszolgáltatás ezen mobilizált fórumának tevékenysége azonban véleményem szerint nem ismerhető meg csupán az említett források segítségével, főleg úgy, hogy a témát eddig érintőlegesen tárgyaló kutatók elsősorban csak a törvényi háttérre koncentráltak, vármegyei jegyzőkönyvi anyagot is csak korlátozottan használták fel. Fennmaradt ugyanakkor néhány cirkálási jegyzőkönyv is (Aranyosszék, Sepsiszek és Orbaiszek esetében), amelyek kutatásba való bevonásával az eddiginél sokkal pontosabb és részletgazdagabb képet kaphatunk egy ilyen eljárás lefolyásáról, például annak időtartamát, a résztvevőket és az ügyvédek szerepét illetően, valamint az illetékességi köréről is.

Jelen előadás célja a történettudomány és a jogtudomány szempontrendszerét és módszertanát egyesítve bemutatni a cirkálási bíraskodás működését és jelentőségét a 16–17. századi Erdélyben és egyúttal új eredményeket is felvillantani, például a cirkálás sajátos székelyföldi szerepét illetően.

AZ INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM ÚNKP-20-3 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

14:40 SZÜCS ADÉL (angol-történelem osztatlan tanárképzés III. évfolyam)

Főrangú hölgyek könyvgyűjtési szokásai és mecénatúrai tevékenységük a 18. századi Magyarországon

Témavezető: Dr. Krász Lilla, habilitált egyetemi docens, ELTE BTK Kora Újkori Történeti Tanszék

Kulcsszavak: nemesasszonyok, bibliofília, könyvtárak, művelődés, dedikációk

Kutatásunk tárgya a női bibliofília 18. századra, annak is elsősorban a második felére jellemző sajátosságainak vizsgálata. Öt mintavételszerűen kiválasztott arisztokrata, illetve nemes asszony – Árva Bethlen Kata, Ráday Eszter, Wesselényi Kata, Újfalvy Krisztina és gróf Zichy Miklósné Berényi Erzsébet – privát könyvgyűjteményét tanulmányozzuk különböző források alapján. Fő forrásaink az asszonyok bibliotékáinak lajstromai, kiadott és kéziratos könyvjegyzékei, melyek alapján vizsgáljuk egyfelől a könyvtárépítés stratégiáit, a beszerzések útját, a finanszírozás módozatait, másfelől az adott könyvállomány számszerűsíthető méretét, nyelvi, tartalmi összetételét, valamint a kötetek kiadási év szerinti megoszlását, s amennyiben és ahol lehetséges egykorú levelezések és naplók bevonásával az olvasási szokásokat. Az öt asszonykönyvtár alapján arra a kérdésre keressük a választ, hogy a 18. századi szellemi irányzatok, kiemelten a felvilágosodás miként tükröződik az egyes gyűjteményekben. A női könyvgyűjtési szokások vizsgálata szorosan kapcsolódik a női mecénatúra gyakorlatainak feltárásához, amely vizsgálatot az 1750 és 1800 között kiadott magyar nyelvű könyvek nőkhöz intézett dedikációi alapján végeztünk el.

A magyar nyelvű, kegyességi irodalom, illetve a női életvezetésről szóló könyvek túlsúlya valamennyi vizsgált gyűjteményben arra utal, hogy a késő barokk szellemiség és nőideál még a 18. század utolsó harmadában is meghatározó volt a nemesi társadalomban. A felvilágosodás hatása az 1770-es évektől jelent meg a könyvtárak. Az impozáns gyűjtemények kialakítása, a francia nyelvű filozófiai, antiklerikális és jozefinista munkák gyűjtése azonban elszigetelt jelenség maradt. A vizsgált asszonykönyvtárak közül az új szellemi irányzatok hatása leginkább csak a franciás műveltségű grófnő, Zichy Miklósné Berényi Erzsébet gyűjteményében mutatható ki. A dedikációk vizsgálata alapján hasonló tendenciák voltak megfigyelhetők a mecénatúrában is: a nemes hölgyek még a század második felében is többnyire a kegyességi irodalmat és a női életvezetés (lánya nevelés, háztartásvezetés) témáihoz kapcsolódó műveket patronálták.

15:05 FARAGÓ DÁVID (Történelem Segédtudományai Doktori Program, III. évfolyam)

Vármegye és önkormányzatiság az újkor hajnalán

Témavezető: Dr. Oborni Teréz, habilitált egyetemi docens, ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszék

Kulcsszavak: vármegye, önkormányzatiság, rendiség, modernizáció, oszmán hódítás

Az államalapítás során megszervezett (vár)megyék napjainkig az ország helyi szintű közigazgatásának alapvető egységei, habár az elmúlt ezer esztendőben működésük jelentősen átalakult, amit a magyar történettudomány a "királyi", "nemesi", "paraszti" és "polgári" jelzőkkel igyekszik kifejezni. A vármegyerendszer megszervezése, valamint az uralkodói érdekeket érvényesítő "királyi" vármegyéknek a 13. század második felében kezdődő átalakulási folyamata, amelynek eredményeként a 14. századra kialakultak a megye területén élő nemesi *univeritas* elsősorban bírósági fórumaként működő "nemesi" vármegyék, napjainkig a magyar történettudomány kedvelt kutatási témái közé tartoznak.

A 13. század végétől az 1876–77. évi polgári vármegyerendezés között eltelt mintegy hat évszázadban a vármegyéket általánosan a "nemesi" jelzővel illeti a magyar történettudomány, amelyekre széles körben az eltelt időszak alatt alig változó, a "rendi érdekeket képviselő bástyaként" tekintenek. A helyi szintű közigazgatás 15–16. századi működésével kapcsolatos kutatások utóbbi években tapasztalható öröndetes fellendülésének, valamint az erre az időszakra vonatkozó forrásanyag módszeres feltárásának köszönhetően azonban a vármegyékkel és tisztviselőikkel kapcsolatos korábbi nézetek jelentősen megváltoztak. Az 1485–1550 között eltelt években ugyanis megszületett a megye területén élő népesség életét megszervező és a rendi érdekeket képviselő, de a rendi dualizmus rendszerén belül a központi utasításokat is végrehajtó "önkormányzati" vármegye.

Az előadásom célja annak az 1485–1550 között végbemenő, a társadalmi változások és az oszmán hódítás által kiváltott folyamat főbb állomásainak az áttekintése, amelynek eredményeként a királyi udvar támogatásával az elsősorban bírói fórumként működő "nemesi" vármegyék fokozatosan bővülő feladatkörüknek köszönhetően átalakultak a területükön élő lakosság mindennapjait megszervező és a központi igazgatási szervekkel hatékonyabban együttműködő, a helyi szintű közigazgatást egyre erősödő ellenőrzésük alá vonó "önkormányzati" vármegyékké.

AZ INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI MINISZTERIUM ÚNKP-20-1 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK A NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL FINANSZÍROZOTT SZAKMAI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.